

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΥΦΗΜΟΥ
ΕΙΣ ΔΗΜΩΔΕΙΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΡΙΑΜΑΤΗΔΩΝ

Πολλαχοῦ τῆς Κρήτης, ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ ἄκρου αὐτῆς, τῆς ἐπαρχίας Σητείας, μέχρι καὶ τοῦ δυτικοῦ, τῆς ἐπαρχίας Σελίνου, καὶ ἐκτὸς αὐτῆς εἰς Δωδεκάνησον (Κάρπαθον, Σύμην) καὶ Κύπρον κατὰ τὸ δυτικὸν τμήμα αὐτῆς εἰς τὰ χωρία Πηγαίνα, Πεδουλάς, Λετίμπου, Στρουμπὶ καὶ ἀλλαχοῦ, ἀπαντοῦν διαδεδομένα δημοῶδεις παραδόσεις περὶ τῶν Τριαμάτηδων ἢ Τριοματῶν ἐν Κρήτη, Τριματίτηδων ἐν Καρπάθῳ καὶ Σύμῃ καὶ τοῦ Τριματίτου ἢ Τριοματίτου ἐν Κύπρῳ. Περὶ τούτων ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅτι εἶχον τρεῖς ὀφθαλμούς, τῶν ὁποίων ὁ τρίτος ὑπῆρχεν ὀπισθεν εἰς τὸν αὐχένα, ὅτι ἦσαν ἀνθρωποφάγοι καὶ κατώκουν εἰς σπήλαια ἢ οἰκίας πολὺ χαμηλάς, αἱ ὁποῖαι μόλις ἐξεῖχον ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους κλπ.

Τῶν παραδόσεων τούτων παραλλαγή, ὡς κατωτέρω (Α), κατεγράφη τὸ πρῶτον ἐκ τῆς ἐπαρχίας Σητείας ὑπὸ τοῦ Ἑμμ. Λιλιμπάκη πρὸ τοῦ ἔτους 1887 ἢ 1888, ἔτους τοῦ θανάτου του¹, ἐδημοσιεύθη δὲ ἀργότερον τὸ 1896 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Τριοματιά καὶ ἡ Τριομάτα τοῦ Μεγάλου Μοναστηριοῦ» μετ' ἄλλης λαογραφικῆς ὕλης εἰς τὸ περιοδικὸν τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως «Ζωγράφειος Ἀγών», τόμ. Α' (1896), σ. 34 - 35.

Α — Στὸ Μεγάλο μοναστήρι² εἶν' ἓνα χάρωμα³ μεγάλο καὶ τὸ λένε Τριομάτα, γιατί' πήγανε μὰ φορὰ τρεῖς νομάτοι στὴν Τριοματιά καὶ τὸ πήρανε. Αὐτοὶ ἐγυρίζανε νὰ βροῦνε τὴν ἄκρα τοῦ κόσμου κ' ἐπήγανε καὶ στὴν Τριοματιά σ' ἓνα σπήλιο, ἀπὸ ἔχε τυριά καὶ βοτύρους κ' ἐφάγανε. Μὰ ὅς τόσο⁴ ὁ σπήλιος ἤρχιζε κ' ἐκουνιούντονε ὥστε⁵ νὰ καλοσηκωθοῦνε μπαίνανε μέσα οἱ Τριομάτες κ' εἶχανε δυὸ μάτια ἔξω πρὸς σὰν καὶ τσ' ἄλλους ἀθρώπους, κι ἄλλον ἓνα στὸν ἀκουπά⁶ πὸ πίσω. Ντελόγο⁷ τσ' ἤπαιρνε τὸ ρέμα νὰ τσοὶ πάη μέσα στὴ

¹) Βλ. εἰς περ. Μύσων, ἔτ. Α' (1932), σελ. 48, 53.

²) Πρόκειται περὶ τῆς μονῆς τῆς Κυρίας Ἀκρωτηριανῆς, κοινῶς Τοπλοῦ, κειμένης εἰς τὸ ἀκρωτήριο Σαμώνιον (κοιν. Κάβο Σίδερο) τῆς ἐπαρχ. Σητείας.

³) λέβης.

⁴) ἐν τῷ μεταξὺ.

⁵) ἕως ὄτου.

⁶) αὐχένα.

⁷) ἀμέσως.

μπούκα ντως, μὰ 'κεῖνοι δὲν τζοὶ φάγανε, μόνο, τῶς εἶπανε «'Αἴντε-
στε ἐδὰ⁸ καὶ ταῦτέρον σᾶς ροζονάρομ' ἐμεῖς⁹. 'Αργὰ τσοὶ βάλανε κ'
ἐβράζαν τὸ γάλα. Μὰ ἕνας ἀπὸ τσοὶ τρεῖς εἶπε· «Παναγία μου, καὶ
νὰ γλυτώσωμ' ἀποπαῖ¹⁰ καὶ νὰ σοῦ φέρωμε τὸ χάρκωμα». Σὰν ἐφά-
γανε οἱ Τριομάτες γάλα, ἐθέκανε¹¹ καὶ τσοὶ πῆρ' ὁ ὕπνος. Τότε ἐδὰ
σηκίθηκε 'κειοσὰ πού 'τριβγε τὸ γάλα καὶ χύνει τως μ' ἕνα ν-κανκὶ
γάλα ἀνεγερτό¹² στὰ μοῦτρα κ' ἐπλαντάξανε¹³. Καὶ σηκόνουνται κι
αὐτοὶ καὶ χύνουν τὸ γάλα καὶ παίρνουν τὸ χάρκωμα καὶ τὸ πᾶνε ντρέ-
τα¹⁴ στὸ Μοναστήρι».

Εἰς τὴν παράδοσιν ταύτην, ἣτις εἶναι καὶ αἰτιολογικὴ τοῦ ὀνόματος
Τριομάτα, μεγάλου λέβητος εἰς τὴν Μονὴν τῆς Κυρίας 'Ακρωτηριανῆς
(κοιν. Τοπλοῦ), ὑπάρχουν καταφανεῖς ὁμοιότητες πρὸς τὸν ἀρχαῖον μῦ-
θον τοῦ Κύκλωπος Πολυφύμου ('Οδυσσ. ι, 364 ἐξ.)¹⁵.

Τῆς παραδόσεως ταύτης ἄλλαι παραλλαγαὶ εἶναι γνωσταὶ εἰς ἐμὲ
αἱ κατωτέρω, αἵτινες διαφέρουν τῆς παρατεθείσης (Α) ὅσον ἀφορᾷ τὰς

⁸) ἐλάτε τώρα (ἐνν: θὰ σωθῆτε).

⁹) καὶ αὐριον θὰ σᾶς παρουσιάσωμεν τὴν φιλίαν μας.

¹⁰) ἀπὸ ἐδῶ.

¹¹) κατεκλίθησαν.

¹²) κοχλάζον.

¹³) ἀπεπνίγησαν:

¹⁴) κατ' εὐθείαν.

¹⁵) Παραδόσεις ἢ παραμῦθια μὲ θέμα τὸν μῦθον τοῦτον ἀπαντοῦν σήμερον
εἰς τὸν ἑλληνικὸν καὶ ἄλλους λαοὺς. Βλ.

α) Ν. Γ. Πολίτιου, Νεοελληνικὴ Μυθολογία, Μέρος Β'. 'Εν 'Αθήναις
1874, σ. 514 - 517.

β) Τοῦ αὐτοῦ, Παραδόσεις, Μέρος Α', 1904, σ. 70 - 71, ἀρ. 134, σ.
357 - 59, ἀρ. 624, Μέρος Β', 1904, σ. 752 - 754, 1338 - 1340.

γ) Oskar Hackman, Die Polyphemsage in der Volksüberlieferung,
Helsingfors 1904, 8ον, σελ. 241.

δ) Apollodorus the library with an english translation by Sir James
George Frazer, vol. II, 1921, Appendix, XIII, σ. 404 - 455. (Βλ. βιβλιο-
γραφίαν ἐν σ. 405, σημ. 1 καὶ 2, καὶ ἑλληνικὰς παραλλαγὰς ἐν σ. 438 - 441,
ἀρ. 23 - 26).

ε) R. M. Dawkins, More Greek Folktales chosen and translated by —
Oxford 1955, σ. 12 - 24. ('Εν σελ. 12 - 13 παρατίθεται βιβλιογραφία, πρὸς δὲ
ἐν σελ. 16 βιβλιογραφ. ἀναγραφὴ ἑλλην. παραλλαγῶν).

ς) G. S. Mundy, Polyphemus and Tepegöz, B. S. O. A. S., τόμ. XVIII,
1956, σ. 279 - 302.

ζ) G. S. Mundy, The Cyclops in Turkish tradition. A study in Folk-
tale Transmission. Internationaler Kongress der Volkserzählforscher in
Kiel und Kopenhagen (19. 8 - 29. 8. 1959) Vorträge und Referate, Berlin 1961,
σελ. 229 - 234 κ. ἄ.

παρατηρουμένης εἰς αὐτὰς ὁμοιότητος πρὸς τὸν μῦθον τοῦ Πολυφήμου.

1) Κρήτης

Β — (Κατσιδώνι Σητείας): Γ. Κ. Σπυριδάκη, Κρητικὰ παραμῦθια. «ἡ Τριομάτα». Κρητ. Μελέται, ἔτ. Α' (1933), σ. 266, 304.

Γ — (Ροῦσσα Ἐκκλησιὰ Σητείας): Ἡ Χατζίνα (= Ν. Ἐλευθεράκης), Ἡ Τριομάτα. ἔφημ. «Ἀνατολὴ» Ἀγ. Νικολάου Κρήτης, 11 Μαΐου 1938, σ. 1αβ.

Δ — (Λατσιδα Μεραμπέλλου): Λαογρ. Ἀρχ., χφον¹⁶, ἀρ. 2396, σ. 203 - 204 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, 1946).

Ε — Ἄγιος Μύρων Ἡρακλείου): Εὐαγγελίας Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 82 - 83.

ΣΤ — (Ἀξός; Μυλοποτάμου Ρεθύμνης): Προμ. ὁ Πυρφ., ἔτ. Β' (1926), ἀρ. 26, σ. ζ'.

Ζ — (Πρινὲς Μυλοποτάμου Ρεθύμνης): Λαογρ. Ἀρχ., χφον, ἀριθ. 2397, σ. 1 καὶ σ. 15 (συλλ. Ἰω. Σταυρακάκη, 1909).

Η — (Γεράνι Ρεθύμνου): Λαογρ. Ἀρχ., χφον, ἀρ. 2398, σ. 1 - 2 (συλλ. Αἰκατερίνης Κλαψινάκη, 1954).

Θ — (Ἀκούμια Ἀγίου Βασιλείου Ρεθύμνης): Λαογρ. Ἀρχ., χφον, ἀρ. 2396, σ. 201 - 202 (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, 1946). [Τὴν παράδοσιν ἤκουσεν ἡ πληροφοριοδοτὶς ἀπὸ ἄλλην γυναικα ἐκ Κρήτης].

Ι — (Σφακιὰ): Λαογρ. Ἀρχ., χφον, ἀρ. 120, σ. 38 - 39. — Λαογρ. Ἀρχ., χφον, ἀρ. 2399, φ. 46 - 47 (συλλ. Μαν. Ι. Κόρκακα, 1908).

ΙΑ — (Σκλαβοπούλα Σελίνου): α) Λαογρ. Ἀρχ., χφον, ἀρ. 2398, σ. 3 - 9 (συλλ. Ματθ. Γ. Τοράκη, 1961). β) Εὐαγγ. Φραγκάκι, Συμβολὴ στὰ λαογραφικὰ τῆς Κρήτης, Ἀθήνα 1949, σ. 83 σημ. 2.

2) Δωδεκανήσου

ΙΒ — (Κάρπαθος): Μ. Γ. Μιχαηλίδου Νουάρου α) Λαογραφικὰ σύμμεικτα Καρπάθου, τόμ. Α', ἐν Ἀθ. 1932, σ. 229-232. β) Δημοτικὰ τραγούδια Καρπάθου, Ἀθῆναι 1928, σ. 181-82, ἀρ. 42, σημ. στ. 12.

ΙΓ — (Σύμη): Σωτηρ. Καρανικόλα, Ἡ Τριμματιά, Δωδεκ. Ἐπιθεώρ., ἔτ. Β' (1948), σ. 163.

3) Κύπρου

ΙΔ — (Μηλικούρι): Ν. Γ. Κυριαξή, Κυπριακαὶ παροιμίαι, ἐν Λάρνακι 1940, σ. 64.

ΙΕ — (Πηγαίνα): Λαογρ. Ἀρχ., χφον, ἀρ. 2351, σ. 5 - 6: Πεδουλάς, σ. 429 - 431 κ. ἄ. (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1960).

¹⁶) Ἡ βραχυγραφία, ὡς καὶ κατωτέρω, ἀφορᾷ εἰς συλλογὴν λαογραφικῆς ὕλης ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχειὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΙΣΤ — (Πεδουλάς): Λαογρ. Ἀρχ., χφον, ἀρ. 2353 (συλλογὴ μαθητῶν Ἑλλην. Γυμνασίου Πεδουλά, 1960). α) σ. 181-82. β) σ. 187-188. γ) σ. 193 - 194. δ) σ. 197 - 198. ε) σ. 249. ζ) σ. 273 - 275. η) σ. 369 - 70.

ΙΖ — (Λετίμπου): Λαογρ. Ἀρχ., χφον, ἀρ. 2356, σ. 493 - 94 (συλλ. Ἄνδρ. Σ. Θεοδοσιάδη, 1960).

ΙΗ — (Στρουμπί): Λαογρ. Ἀρχ., χφον ἀρ. 2351, σ. 564 - 5 (συλλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, 1960).

Τῶν παραλλαγῶν τούτων τὰ κύρια θεματικὰ στοιχεῖα ἔχουν ὡς ἀκολούθως:

1.—α) Ἐνας παπᾶς μὲ τὴν παπαδιὰν ἢ ἓν ἀνδρόγυνον ταξιδεῦει πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ τόπου ὅπου οἱ ἄνθρωποι δὲν ἀποθνήσκουν· ἔτσι φθάνει εἰς τὴν Τριοματιὰν καὶ ζητεῖ φιλοξενίαν μὲ τὴν γυναῖκα του εἰς τὴν οἰκίαν τῶν Τριοματῶν. Β. Δ.

β) Ταξιδιωτὴ ἕνεκα ἐλλείψεως τροφίμων καταπλέουν εἰς τινα νήσον. Ὅμως τούτων ἐκ 5 - 6 ἀνδρῶν ἀπεβίβασθη ἐκεῖ καί, προχωρήσασα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, παρετήρησε «σπίτια χαμωτὰ - χαμωτά, ἴσαμε τῆ γῆ τὰ δώματά ντως». Γ.

γ) Δύο ἄτομα, ταξιδεύοντα μὲ τὸ καράβι των, ἀπεβίβασθησαν ἐν ἀγνοίᾳ των εἰς τὴν Τριοματιὰν. Θ.

δ) Πλοῖον ἕνεκα σφοδρᾶς τρικυμίας καταφεύγει εἰς νήσον, ὅπου κατῶκον οἱ Τριομάτηδες. Οἱ ἐντὸς τοῦ πλοίου, ἀποβιβασθέντες, εὐρέθησαν πρὸ τοῦ κάστρου τῶν Τριομάτηδων, τὸ ὁποῖον περιεβάλλετο διαδοχικῶς ὑπὸ τριῶν τειχῶν. Ι.

ε) Βορειοδυτικῶς τοῦ χωρίου Σκλαβοπούλα Σελίνου εἰς ἀπόστασιν 2 περίπου ὥρῶν ὑπάρχει τὸ φαράγγι Καρρὲς ἐγγὺς τοῦ βουνοῦ Ἅγιος Δίκαιος. Ἐκεῖ εὐρίσκεται σπήλαιον καλούμενον Τριοματιὰ. Δύο γυναῖκες μὲ τὰ δύο μικρὰ παιδιὰ των ἤλθαν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦτο περὶ τὸ ἐσπέρας. ΙΑ.

2.—Οἱ Τριομάτες (Τριομάτηδες, Τριμμάτηδες, Τρίμματοι ἢ Τρίμματος) ἦσαν ἀνθρωποφάγοι καὶ εἶχον τρεῖς ὀφθαλμούς· ὁ τρίτος ὑπῆρχεν ὀπίσω εἰς τὸν αὐχένα (Β.Γ.Δ.Ε.ΣΤ.Ζ.Η.Ι.ΙΑ.ΙΒ.ΙΓ.ΙΔ.ΙΣΤ. β, δ, ε, ΙΖ,ΙΗ) ἢ ἔμπροσθεν ἐπὶ τοῦ μετώπου. ΙΕ γ.

3.—α) Ἐν Καρπάθῳ οἱ Τριμμάτιες παριστῶνται ὡς πειραταί, οἱ ὁποῖοι ἐνήργουν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν νήσον κρυπτόμενοι ὀπισθεν πελωρίων κορμῶν δένδρων, τοὺς ὁποίους ἐκράτουν εἰς χεῖρας των. Εἰς τὴν μορφὴν ἦσαν μαῦροι μὲ χέρια καὶ πόδας χονδροῦς «σάν κορμοὶ δέντρων». ΙΒ.

β) Εἰς τὴν Σύμῃν ἡ Τριμματιὰ πιστεύεται ὡς τόπος πολὺ ἀπομεικρωμένος, ὅπου κατῶκον ἄνθρωποι μὲ τρεῖς ὀφθαλμούς. ΙΓ.

γ) Πλησίον εἰς τὸ Μηλικούρι τῆς Κύπρου ὑπῆρχεν ἕνας Τρίμματος πού ἔτρωγε τὰ παιδιά τοῦ χωρίου Πλάτη. ΙΔ.

δ) I. Εἰς Πηγαίνα Κύπρου ὑπάρχει ἡ τοποθεσία «Σπήλιος τοῦ Τρίμματος». Ὁ Τρίμματος εἶχε βαπτίσει ἕνα παιδί, τὸ ὁποῖον ὅταν ἐμεγάλωσεν ὀλίγον κ' ἐπῆγεν εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ ἀναδόχου του, τοῦ Τρίμματος, αὐτὸς τὸ ἔσφαξε καὶ τὸ ἔφαγεν. ΙΕ.

II. Εἰς θέσιν Ἅγιος Κήρυκος τῆς περιοχῆς Λετίμπου Κύπρου κατῶκον οἱ Τρίμματοι. Ἡ σύζυγος ἑνὸς Τρίμματος ἐβάπτισε κάποιον χριστιανοῦ τὸ παιδί. Τοῦτο, ὅταν ἔγινε τριῶν ἐτῶν, μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἀναδόχου του, ἡ ὁποία τὸ ἔσφαξε καὶ τὸ ἔψησε νὰ τὸ φάγῃ. ΙΖ.

III. Ἐξω τοῦ χωρίου Πεδουλάς Κύπρου ὑπάρχει τοποθεσία πού λέγεται: τοῦ Τρίμματος. Ἐκεῖ, πλησίον τῆς πηγῆς, ἐντὸς σπηλαίου ἢ βάτου, εἶχε τὴν κατοικίαν του ἕνας Τρίμματος (ΙΣΤ. β, γ, ε, ζ.), ὁ ὁποῖος ἐκρύπτετο ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς ὅτι ἦτο Τρίμματος καὶ ἔτσι ἔτρωγε τὰ μικρὰ (μωρὰ) παιδιά, τὰ ὁποῖα ἐπλησίαζαν εἰς τὴν πηγὴν (ΙΣΤ α, β, δ), ἢ ὅσους ἤρχοντο ἐκεῖ νὰ ποτίσουν τὰ ζῶα των (ΙΣΤ γ). Ἄλλαι παραλλαγὰι τῆς παραδόσεως ἐνταῦθα ἀναφέρουν περὶ πολλῶν Τριμμάτων. ΙΣΤ, α. ζ.

Ἡ παράδοσις περὶ Τριμμάτου, ὅστις κατέτρωγε τὰ μικρὰ παιδιά, ὑπάρχει ἐπίσης καὶ εἰς τὸ χωρίον Στρουμπι (ΙΗ). Ἐνταῦθα ἀναφέρεται ἔτι ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὸ χωρίον Λετίμπου ἕνας μονομάτης πού εἶχε τὸ μάτι του εἰς τὸ μέτωπον¹⁷. Αὐτὸς κατῶκει ἐντὸς σπηλαίου καὶ ἔτρωγε τὰ μικρὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα ἔψηγεν εἰς ἕνα χάραγμα (λέβητα). ΙΗ.

4.—α) Οἱ ἀνθρωποφάγοι οὗτοι καλοῦνται: Τρι ο μ ά τ ε ς (Κρήτη) Α.Β.Γ, Τρι α μ ά τ ε ς (Κρήτη) Δ.Ε.ΣΤ.Ζ.Η.Θ.Ι.ΙΑ, Τρι μ ά τ η ς — Τρι μ μ ά τ η (δ) ε ς (Κάραθος, Σύμη) ΙΒ.ΙΓ., Τρι μ μ α τ ο ς — Τρι μ μ α τ ο ι (Κύπρος) ΙΔ.ΙΕ.ΙΣΤ.ΙΖ.ΙΗ.

β) Ὁ τόπος ὅπου διαμένουν καλεῖται: Τρι ο μ α τ ι ά (Κρήτη) Α.Β. Γ. Τρι α μ α θ ι ά (Κρήτη) Ε. Ζ. Θ. ΙΑ, Τρι μ α δ ι ά (Κάραθος), Τρι μ μ α τ ι ά (Σύμη) ΙΓ, στοῦ Τρι μ μ α τ ο υ (Κύπρος) ΙΔ.ΙΕ.ΙΣΤ.

5.—α) Κύων ἴσατο παρὰ τὴν θύραν τῆς κατοικίας τῶν Τριαμάτιδων, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεπε τὴν εἴσοδον, ἠμπόδιζε δὲ κατόπιν τὴν ἔξοδον τοῦ εἰσελθόντος. Β.Γ.

β) Ἐμπροσθεν τῆς θύρας ἐστέκοντο δύο κύνες, οἱ ὁποῖοι δὲν ἠνώχλουν τὸν εἰσερχόμενον: «ἦσαν σὰν μουσκάρια» μεγάλοι (Γ) ἢ ἦσαν πολὺ μεγάλοι. Θ.

¹⁷) Ὑπὸ τὴν μορφήν ταύτην ἡ παράδοσις φαίνεται πιθανὸν ὅτι ἔχει διαμορφωθῆ ἐξ ἐπιδράσεως διὰ τοῦ σχολείου τοῦ δημοτικοῦ μύθου τοῦ Πολυφήμου.

γ) Εἰς τὸ κάστρον τῶν Τριαμάτηδων μὲ τρία γύρω τείχη ἴστατο εἰς τὴν θύραν ἐκάστου τείχους ὡς φρουρὸς ἀνὰ εἰς «μεγάλος σκύλος ποὺ σ' ἔπιανε τρομάρα νὰ τόνε δῆς». Ι.

6.—Αἱ γυναῖκες ἢ οἱ γείτονες τῶν Τριοματῶν κατὰ τὴν ἀπουσίαν ἐκ τῆς οἰκίας των τοῦ παπᾶ ἢ τοῦ συζύγου (βλ. ἄνωτ. 1α) ἔσφαξαν τὴν γυναῖκά του καὶ τὴν ἐκρέμασαν ἀνεστραμμένην ὀπισθεν τῆς θύρας. Ὁ παπᾶς ἢ ὁ σύζυγος ἐπανελθὼν, μόλις ἀντελήφθη τὸ γεγονός, ἐδραπέτευσεν ἐκ τῆς κατοικίας τῶν Τριοματῶν ἢ Τριαμάτηδων, ἵνα σωθῆ. Β.Δ.

7.—α) Δύο ξένοι ἦλθον εἰς τὴν κατοικίαν τῶν Τριοματῶν, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὔρον ἓνα μικρὸ παιδί. Β.

β) Οἱ εἰσελθόντες εἰς τὸ χαμόσπιτο (οἰκία ὀλίγον ἐξέχουσα ἀπὸ τὸ ἔδαφος) εὔρον μίαν γυναῖκα μὲ τὸ παιδί της. Αὕτη ἀμέσως μετέβη νὰ εἰδοποιήσῃ τοὺς ἄνδρας νὰ ἔλθουν, διὰ νὰ φιλοξενήσουν τοὺς ἐπισκέπτας. Γ.

γ) Οἱ ταξιδιώται ποὺ ἦλθον εἰς τὴν νῆσον τῶν Τριαμάτηδων, ὅταν ἔφθασαν εἰς τὸν πύργον των, εὔρον τοὺς Τριαμάτηδες ἀπουσιάζοντας. Εὐρίσκοντο μόνον ἐντὸς αὐτοῦ τρία παιδιά των καὶ ἓνας γέρος τυφλός, ποὺ τὸν ἐφρούρουν διὰ νὰ παχυνθῆ καὶ ἔπειτα νὰ τὸν σφάζουν καὶ νὰ τὸν φάγουν. Ι.

8.—Ἐντὸς τῆς κατοικίας τῶν Τριοματῶν ἢ Τριαμάτηδων ὑπῆρχεν ὑπερμεγέθης λέβης (καζάνι) ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐβράζοντο κεφαλαὶ καὶ κρέας ἀνθρώπων. Β.Γ.ΙΑ. Ἐντὸς λέβητος (χαρκουδιοῦ, καζανιοῦ, μαγειρισσας) ἐβράζετο τὸ κρέας μικρῶν παιδιῶν. ΙΕ. ΙΣΤ α, β, δ, ε, στ. ΙΖ.ΙΗ.

9.—Οἱ εἰσελθόντες εἰς τὸ σπίτι τῶν Τριοματῶν: α) ρίπτουν εἰς τὸν ἓνα ἢ τοὺς δύο κύνας τὸ κρέας καὶ τὰς κεφαλὰς ποὺ ἐβράζοντο εἰς τὸν λέβητα Β, ξεσχίζουσι τὸ παιδί τῶν Τριοματῶν καὶ τὸ ρίπτουν εἰς τοὺς δύο σκύλους Γ, Θ, ἢ φονεύουσι τρία παιδιά τούτων καὶ τὰ ρίπτουν ὁμοίως ὡς βορὰν εἰς τοὺς κύνας Ι. Οὔτοι, τρώγοντες τὸ κρέας, ἀφήνουσι εἰς τοὺς ξένους ἐλευθέραν τὴν ἔξοδον.

β) Ἐκ δύο γυναικῶν αἵτινες παραπλανηθεῖσαι εὐρέθησαν εἰς τὴν σπηλιὰν τῶν Τριαμάτηδων, ἡ μία ἐπέτυχεν νὰ τοὺς ἐξαπατήσῃ νὰ τῆς ἐπιτρέψουν νὰ ἐξέλθῃ τοῦ σπηλαίου, οὕτω δὲ νὰ διαφύγῃ καὶ σωθῆ. ΙΑ.

10.—α) Φεύγοντες οἱ ξένοι παραλαμβάνουσι τὸν λέβητα καὶ σώζονται διὰ θαλάσσης. Β.Γ.

β) Τὸν λέβητα τούτον ἔφεραν ὡς τάξιμον εἰς τὴν μονὴν τῆς Κυρίας Ἀκρωτηριανῆς (κοιν. Τοπλοῦ), ὅπου καὶ ὑπάρχει καλούμενος Τριομάτα Α.Γ. Οὕτως αἱ παραλλαγὰὶ αὗται φέρονται ὡς αἰτιολογικαὶ τοῦ ὀνόματος τούτου τοῦ λέβητος.

11.—α) Οἱ Τριομάτες, ἐπιβαίνοντες ἀσκῶν πεπληρωμένων ἀέρος, ρίπτονται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ καταδιώκουν τοὺς ξένους. Οὗτοι, ὅταν τοὺς ἐπλησίασαν, σκοπεύουν διὰ τῶν ὄπλων καὶ τρυποῦν τοὺς ἀσκοὺς, οὕτω δέ, κενωθέντων τοῦ ἀέρος, ἐβυθίσθησαν οἱ Τριομάτες καὶ ἐπνίγησαν. Β.Γ.

β) Οἱ ἐλθόντες εἰς τὴν νῆσον τῶν Τριαμάτηδων φεύγουν διὰ τοῦ πλοίου χωρὶς νὰ καταδιωχθοῦν ὑπ' αὐτῶν. Θ.Ι.

12.—Ἐξολόθρευσις τῶν Τριαμάτηδων:

α) δι' ἐπιθέσεως τῶν κατοίκων κατ' αὐτῶν ἐντὸς τοῦ σπηλαίου Τριαμαθιᾶ ἐν Σκλαβοπούλᾳ Σελίνου. ΙΕ.

β) δι' ἀναφθείσης πυρᾶς εἰς τὸ μέρος τῆς κατοικίας τοῦ Τριμμάτου ἐξ ἧς καὶ ἐκάη (ΙΣΤ β, γ, δ, στ) ἢ δι' ἐπιθέσεως τῶν κατοίκων. ΙΕ, ΙΣΤ ε. ΙΖ.

13.—Σημειωτέον τέλος ὅτι ἐκ τῆς ὑπὸ συζήτησιν παραδόσεως εἶναι γνωστὰ εἰς ἐμὲ καὶ πέντε σχετικὰ τοπωνύμια, ὧν τὰ τρία ἐν Κρήτῃ καὶ δύο ἐν Κύπρῳ. α) τοῦ Τριμάτη (εἰς Γεράνι Ρεθύμνου) Η. β) τὸ Τριμάτι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σφακίων¹⁸. γ) ἡ Τριαμαθιά, σπήλαιον εἰς Σκλαβοπούλλαν Σελίνου. ΙΑ. δ) Σπήλιος τοῦ Τρίμματου (Πηγαῖνα Κύπρου) ΙΕ, ε) στὸν Τρίμματο (Πεδουλᾶς Κύπρου) ΙΣΤ β,γ,δ.

Πλὴν τῶν παραλλαγῶν τούτων τῆς παραδόσεως, τῶν ὁποίων τινὲς ἔχουν μορφήν παραμυθιακὴν, ὑπάρχουν ἔτι καὶ παραμύθια εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Τρίμματος, ἐν Κύπρῳ, ἀπαντᾷ ἀντὶ τοῦ ἀνθρωποφάγου δράκοντος (βλ. Ἄθ. ἀνασ. Σακελλαρίου, Τὰ Κυπριακά, τόμ. Β', 1891, σ. 301 - 309, τόμ. Γ', 1868, σ. 136 - 144. Ἰσμήνης Κ. Χατζηκώστα, Ἡ Κύπρος καὶ ἡ ζωὴ τῆς, Λονδίνον 1943, σ. 91 - 93) ἢ ἐπιβάλλεται εἰς τινα ὑπὸ βασιλέως νὰ τοῦ φέρῃ τὴν βασιλοπούλλαν τῆς Τριομαθιάς (Λαογρ. Ἀρχ. χφον, ἀρ. 2396, σ. 16 - 62 συλλ. Μαρίας Λιουδάκη ἐξ Ἱεραπέτρας Κρήτης, 1946).

Ἐκ πρώτης ἐπισκοπήσεως τῶν συνθετικῶν τούτων στοιχείων τῶν ὡς ἄνω παραλλαγῶν (Α - ΙΗ) τῆς παραδόσεως, Κρητικῶν, Δωδεκανησιακῶν καὶ Κυπριακῶν, παρατηρεῖ τις ὅτι εἰς τὰς ἐκ Κρήτης (Α, Β, Γ, Ι, ΙΑ) καὶ δὴ εἰς τὰς ἐκ τῆς περιφερείας Σητείας φαίνεται συντηρουμένη ἢ παλαιότερα μορφή τῆς παραδόσεως καὶ ἐπομένως ἡ ἀρχικὴ, ἐνῶ εἰς τὰς ἄλλας διασώζεται αὕτη ἀποσπασματικῶς ἢ διαπεπλασμένη

¹⁸) Βλ. Μιχ. Δέφνερ, Ὀδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Δυτ. Κρήτην, ἐν Ἀθήναις, ἄ. ἔ., σ. 108.

συμφώνως πρὸς τὰς τοπικὰς ἑκασταχοῦ συνθήκας καὶ παραδόσεις¹⁹.

Ἐκ τούτου νομίζω ὅτι δύνανται τις νὰ δεχθῆ ὅτι ἡ ὑπὸ ἐξέτασιν δημώδης παράδοσις θὰ διεπλάσθη ἀρχικῶς εἰς Κρήτην, εἶτα δὲ θὰ διεδόθη ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Δωδεκάνησον (Κάρπαθον, Σύμην, ἴσως καὶ Ἀλαχοῦ) καὶ τὴν δυτικὴν Κύπρον, ὡς ἀνωτέρω, εἰς χρόνους τοῦλάχιστον πρὸ τοῦ 1571, ὅτε αἱ νῆσοι αὗται, τελοῦσαι ὑπὸ τὴν πολιτικὴν διοίκησιν τῶν Βενετῶν, εὐρίσκοντο εἰς τακτικὴν μετὰ τῆς Κρήτης καὶ μεταξύ των ἐπικοινωνίαν οἰκονομικὴν καὶ πολιτιστικὴν.

Πλὴν τῆς πρώτης (Α) παραλλαγῆς ἐκ τῆς ἐπαρχίας Σητείας, ἣτις, ὡς ἐλέχθη ἤδη, περιέχει χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα ἐκ τοῦ ἀρχαίου μύθου τοῦ Κύκλωπος Πολυφήμου, εἰς τὰς λοιπὰς κρητικὰς παραλλαγὰς οἱ Τριομάτες ἢ Τριαμάτηδες παριστῶνται ὁμοίως ὡς ἀνθρωποφάγοι, κατοικοῦντες εἰς σπήλαια, οἰκίας χαμηλὰς ἐντὸς τῆς γῆς ἢ ἐντὸς κάστρου, εἰς τινὰς δὲ τούτων ὡς καὶ εἰς τὰς Κυπριακὰς (Β. Γ. ΙΑ. ΙΕ. ΙΣΤ β, γ, δ. ΙΙΙ) ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρχε μέγας λέβης εἰς τὸν ὁποῖον ἐψήνοντο κρέας καὶ κεφαλαὶ ἀνθρώπων. Οἱ Τριομάτες ἀπουσιάζουν ἐκ τοῦ σπηλαίου κατὰ τὴν ἄφιξιν τῶν ξένων, ὅτε δὲ ἐπανήλθον, κατεδιώξαν τούτους, φεύγοντας διὰ τῆς θαλάσσης, ἐπιβαίνοντες ἀσκῶν πλήρων ἄερος (Β.Γ.). Οἱ ἀνθρωποφάγοι οὗτοι εἶχον τρεῖς ὀφθαλμούς, τὴν εἴσοδον δὲ τῆς κατοικίας των, σπήλαιον, οἰκίαν ἢ κάστρον, ἐφρουροῦν ὑπερμεγέθεις κύνες.

Λιὰ τῶν τελευταίων στοιχείων τούτων, δηλ. τοῦ ἀνθρωποφάγου ὡς τριοφθάλμου, ἰδίᾳ δὲ τῶν κυνῶν ὡς φυλάκων τῆς εἰσόδου τῆς κατοικίας, αἱ παραλλαγὴ αὗται ἀποκλίνουν τοῦ τύπου τοῦ ἀρχαίου μύθου τοῦ Πολυφήμου, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρώτην (Α) ἐκ Σητείας παραλλαγὴν, ἣτις περιέχει ἐμφανῆ πρὸς τὸν μῦθον τοῦ Κύκλωπος γνωρίσματα. Ἐὰν δεχθῶμεν, ὅτι ἡ παραλλαγή αὕτη κατεγράφη, ὡς νομίζω, ὑπὸ τοῦ συλλογῆως πιστῶς ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ὑπὸ τὴν μορφὴν αὐτῆς (Α), χωρὶς διασκευὴν τινὰ ὑπ' αὐτοῦ, τότε ἔχομεν εἰς αὐτὴν ἐπιβίωσιν τοῦ ἀρχαίου μύθου. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ὁμως ἤθελεν ἀμφισβητηθῆ ἡ γνησιότης τῆς, εὐρίσκονται σωζόμενα στοιχεῖα εἰς ἄλλας κρητικὰς παραδόσεις περὶ τοῦ ὑπάρξεως παλαιότερον εἰς τὸν λαὸν τοῦ ἐν λόγῳ μύθου²⁰, τὸν ὁποῖον, ὡς λέγεται κατωτέρω, ἀντικατέστησεν ἡ ἐξ αὐτοῦ

¹⁹) Πιθανὸν ἢ παραδόσεις νὰ ὑπαντῶ καὶ εἰς ἄλλους ἔτι τόπους, ὅποτε διὰ περαιτέρω ἀναζητήσεως δύναται νὰ εὐρεθῆ πληροστέρα μορφὴ αὐτῆς.

²⁰) Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, Κρητικαὶ παραδόσεις, Ἐπ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδῶν, τόμ. Β' (1939), σ. 148-49. Πρὸς καὶ εἰς Προμ. Πυρφ., ἔτ. Α' (1925), ἄρ. 26, σ. ζ «Ὁ Κυργιαπατόζ μου». Πλὴν τῆς Κρήτης ἡ παράδοσις περὶ τοῦ Κύκλωπος ἀπαντῶ ἔτι πολλαχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου· βλ. Ν. Γ. Πολίτιου,

διαμορφωθείσα ἐξ ἐπιδράσεως ἐτέρας διηγήσεως σημερινῆ παράδοσις περὶ τῶν Τριαμάτηδων.

Ἐκ τῶν σημειωθέντων ἀνωτέρω στοιχείων ὡς διαφερόντων ἀπὸ τὸν μῦθον τοῦ Κύκλωπος, ἦτοι τῶν Τριαμάτηδων ὡς τριοφθάλμων ὄντων καὶ τῶν κυνῶν ὡς φρουρῶν τῆς εἰσόδου τῆς κατοικίας των, σπουδαιότερον πρὸς ἐξέτασιν παραμένει τὸ τελευταῖον, διότι ὄσον ἀφορᾷ τὸ πρῶτον γνώρισμα, δηλ. τοῦ τριοφθάλμου, ὡς παρατηρήθη ὑπὸ τοῦ Νικ. Πολίτου²¹, τοῦτο ἀπαντᾷ ἤδη εἰς τὴν Ἀρχαιότητα, μάλιστα δὲ ἀποδίδεται καὶ εἰς τὸν κύκλωπα Πολύφημον εἰς περὶ αὐτοῦ μύθους ἐκ τῆς μεταγενεστέρας ἀρχαιότητος²².

Πιστεύω ὅτι ἀμφότερα τὰ στοιχεῖα ταῦτα παρελήφθησαν ἀπὸ σχετικὴν διήγησιν, ἥτις ἀπαντᾷ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν μυθιστορίαν τοῦ Ψευδοκαλλισθένους περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Κατ' αὐτήν, ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ ἐγένετο κύριος τοῦ ἀχανοῦς Περσικοῦ κράτους, συνέχισε τὴν πορείαν μὲ τὸν στρατὸν του πρὸς ἐρήμους καὶ ἀβάτους τόπους, ὅπου συνήντησεν ἀνθρώπους ἀγρίους καὶ εὐμεγέθεις κατὰ τὸ ἀνάστημα, ὡς γίγαντας.

Οἱ στρατιῶται τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου, ἀφοῦ ἔτρεψαν τούτους εἰς φυγὴν διὰ πυρῶν, τὰς ὁποίας ἤναψαν ἔμπροσθέν των, ἐπροχώρησαν κατόπιν εἰς τὰ σπήλαια αὐτῶν, ὅπου εὗρον θηρία μὲ τρεῖς ὀφθαλμούς, προσδεδεμένα εἰς τὰς εἰσόδους τῶν σπηλαίων, καὶ τὰ ὁποῖα ἐφαίνοντο ὡς κύνες φοβεροί.

«Καὶ ἐκεῖθεν ἀναχωρήσαντες ἤλθομεν εἰς τὴν Χλοϊκὴν χώραν ὅῃ ἦσαν ἄνθρωποι γίγανσι παρεμφερεῖς τῷ μεγέθει, στρογγύλοι, δασεῖς, πυρροί, ὄφεις ἔχοντες ὡς λέοντες. τῶν δὲ στρατιωτῶν ἀπολλυμένων ἐκέλευσα πυρὰν ἀνάψαι καὶ τῷ πυρὶ αὐτοὺς μάχεσθαι. ἐκεῖνοι δὲ ἀφανεῖς ἐγένοντο. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἠθελήσαμεν ἀπελθεῖν εἰς τὰ σπήλαια αὐτῶν καὶ εὔρομεν θηρία προσδεδεμένα ταῖς θύραις τῶν εἰσόδων. Ἦσαν δὲ ὡς κύνες μεγάλοι, οἱ παρ' ἡμῖν καλούμενοι δάνδηκες, τὸ μῆκος ἔχοντες πῆχεις τέσσαρας, τριοφθαλμοί»²³.

Ἐκ τῆς μυθιστορίας ταύτης, ἥτις κατὰ τοὺς μέσους χρόνους θὰ

Νεοελληνικὴ μυθολογία, Μέρ. Β', ἐν Ἀθήναις 1874, σ. 514 - 517. Sir George Frazer, ἔνθ' ἀν. καὶ R. M. Dawkins, ἔνθ. ἀνωτ.

²¹) Ἔνθ' ἀνωτ., σ. 515. Ἐνταῦθα καὶ ἀρχαῖαι μαρτυρίαι. Serv. Verg. Aen. III, 636: multi Polyphemum dicunt unum habuisse oculum, alii duos, alii tres.

²²) Βλ. καὶ τὸ ἄρθρ. Polyphemos εἰς Pauly's - Wissowa - kroll, RE., τόμ. 21, 2, 1952, στ. 1819, 1820. Ἐν στ. 1819 σχετικὴ βιβλιογραφία.

²³) Ψευδοκαλλισθένης, Βιβλ. II, κεφ. 33 (ἐκδ. Müller). Ἡ διήγησις καὶ εἰς τὴν ἐκδ. ὑπὸ Heinr. Meusel, σ. 760 (κεφ. 33).

ἀναγινώσκετο εὐθρέως, τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο πιστεύω ὅτι θὰ παρελήφθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς τὸν κύκλον τῶν παραδόσεών του μαζί μὲ ἄλλας ἀκόμη διηγήσεις ἐκ τοῦ ἔργου τούτου, ὡς ἡ μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν γῆν τῶν Μακάρων περὶ τῆς καθόδου αὐτοῦ διὰ σπηλαίου εἰς τὸ σκότος ἐντὸς τῆς γῆς, ἔχοντας θηλάζουσας φορβάδα ὡς ὁδηγὸν διὰ τὴν ἐπιστροφὴν του μετὰ τῶν συντρόφων του εἰς τὸ φῶς, καὶ ἡ περὶ τῆς καταδύσεώς του ἐντὸς τῆς θαλάσσης, ἵνα λάβῃ τὸ ἀθάνατο νερὸ (ἐκδ. Heinr. Meusel, Βιβλ. II, κεφ. 39 - 40)²⁴, αἱ ὁποῖαι ὡσάυτως ἀπέβησαν εἰς τὴν Κρήτην δημῶδεις παραδόσεις, σωζόμεναι μέχρι τῆς σήμερον²⁵.

Ἡ ἀνωτέρω διήγησις τοῦ Ψευδοκαλλισθένου περὶ τῆς ἐξολοθρευσεως ὑπὸ τοῦ Μεγ. Ἀλεξάνδρου τῶν γιγάντων τούτων καὶ τῆς φρουρήσεως τῶν σπηλαίων των ὑπὸ ὑπερμεγέθων τριοφθάλμων κυνῶν, ἀφοῦ μὲ τὴν ἀπόδοτον τοῦ χρόνου ἀπέβη καὶ αὕτη δημῶδης παράδοσις, τότε ἦτο πλέον εὐκόλον διὰ τὴν ἐν μέρει ὁμοιότητά της πρὸς τὴν σωζομένην ἐπίσης εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ὡς ἐλέχθη, ἀρχαίαν παράδοσιν τοῦ κύκλωπος Πολυφήμου, νὰ παραληφθῶν στοιχεῖα ἐκ ταύτης εἰς τὴν περαιτέρω διαμόρφωσίν της, οὕτω δὲ ὁ μονόφθαλμος ἢ τριοφθαλμος Κύκλωψ νὰ συμφυρῆ πρὸς τοὺς τριοφθάλμους κύνας τῆς Ψευδοκαλλισθενείου διηγήσεως καὶ διαπλασθῆ δι' αὐτῆς ὁ ἀρχαῖος μῦθος εἰς νέαν μορφήν. Εἰς τὴν νέαν παράδοσιν ταύτην μὲ ἓνα Τρίματον ἢ πολλοὺς Τριαμάτες διειρηθήσαν οἱ κύνες τῆς διηγήσεως, ὡς ἄνω, τοῦ Ψευδοκαλλισθένου ὡς φύλακες τῆς εἰσόδου τοῦ σπηλαίου, τῆς ιδιότητός των ὁμοῦς ὡς τριοφθάλμων μεταβίβασθεις εἰς τοὺς ἀνθρωποφάγους Τριομάτες.

Ἐὰν δεχθῶμεν, ὡς εἶναι πιθανώτατον, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ δημῶδης παράδοσις διεδόθη εἰς Κύπρον, ὡς ἐλέχθη, πρὸ τοῦ 1571, ἔτους ὅτε ἡ νῆσος κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, τοῦτο σημαίνει ὅτι αὕτη ὑπῆρχεν ἤδη ἐν Κρήτῃ εἰς τὸν λαὸν ὑπὸ τὸν τύπον τοῦτον κατὰ τὸν 16ον αἰ. καὶ ἐπομένως ἡ διαμόρφωσίς της θὰ συνέβη εἰς πολὺ παλαιότερους χρόνους. Σχετικῶς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα ταύτης ἐνταῦθα, δηλ. ἐν Κρή-

²⁴) Βλ. καὶ Γ ε ω ρ γ. Κ. Σ π υ ρ ι δ ά κ η, Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημῶδων παραδόσεων καὶ δοξασίων περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. «Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλου», Ἀθῆναι 1953, σ. 400 - 401, 405, 410 ἐξ.

²⁵) Βλ. Γ. Κ. Σ π υ ρ ι δ ά κ η, Κρητικαὶ παραδόσεις, Ἐπετ. Κρητ. Σπουδ., τόμ. 2 (1939), σ. 136, 142. Βλ. περὶ τῆς παραδόσεως καὶ ἐξ ἄλλων τόπων, Τ ο ὕ α ὕ τ ο ὕ, Συμβολή, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 399 - 400. Εἰς τοὺς Ρουμάνους καὶ εἰς τοὺς νοτιοσλαβικοὺς λαοὺς πιστεύεται ἔτι ὅτι οἱ κυνοκέφαλοι, ἄγριοι γίγαντες, ἔχουν ἓνα μόνον ὄφθαλμὸν ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἓνα ἐπὶ τοῦ ἀχένος. Βλ. T u d. P a m f i l e, Povestea lumii de demult, Bucuresti 1913, σ. 172 - 173. Κατὰ τὸν Pamfile (σ. 173) ἡ παράδοσις αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς μυθιστορίας τοῦ Ψευδοκαλλισθένου.

τη, δύναται νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὡς χρονολογικὸν στοιχεῖον τὸ δίπλωμα (πριβιλέγγιον) τῶν Σκορδιλῶν, τὸ ὁποῖον, φέρον χρονολογίαν ἐκδόσεώς του τὸ ἔτος 1183, ἀναφέρει περὶ προνομίων τῆς ἀρχοντικῆς οἰκογενείας τῶν Σκορδιλῶν ἐν Κρήτῃ.

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο, δημοσιευθὲν τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Fr. Miklosich et Jos. Müller (*Acta et Diplomata Graeca*, τόμ. III, σ. 235 - 237) ἐξήτασεν ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῶν ἀναφερομένων εἰς αὐτὸ τοπωνυμίων ὁ Στέφ. Ξανθοουδίδης πρὸ τοῦ θανάτου του, ἡ σχετικὴ δὲ μελέτη του αὐτῆ ἐδημοσιεύθη ἐκ τῶν καταλοίπων του, τὸ 1939, εἰς τὴν Ἑπετ. τῆς Ἑταιρ. Κρητ. Σπουδ., τόμ. 2 (1939), σ. 299 - 312.

Εἰς τὸ καίμενον τοῦ διπλώματος τούτου, διὰ τοῦ ὁποῖου καθορίζονται τὰ ὄρια τῆς καβαλλαρίας τῆς Ἀνωπόλεως Σφακίων ὡς γονικῆς περιοχῆς τῶν Σκορδιλῶν, ἀναφέρεται μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ τοπωνύμιον: τ ο ὕ Τ ρ ι α μ ά τ (βλ. ἔνθ' ἄν., σ. 303), τὸ ὁποῖον ὑπάρχει καὶ σήμερον, ἀκουόμενον «τ ο ὕ Τ ρ ι α μ ά τ η» (βλ. ἔνθ' ἄν., σ. 309, ἀρ. 22)²⁶. Τὸ ἔγγραφο τοῦτο θεωρεῖ ὁ Στέφ. Ξανθοουδίδης ὡς διασκευὴν παλαιάν, ἐπὶ Ἑνετοκρατίας, τοῦ ἀρχικοῦ προνομιακοῦ ὄρισμοῦ τοῦ 12ου αἰῶνος (ἔνθ' ἄν., σ. 312), πιστεύει ὅμως ὅτι τὰ τοπωνύμια εἰς τοῦτο «θὰ ἦσαν ἀναγεγραμμένα, ὅτε κατὰ τὴν ἐνετικὴν ἐποχὴν διεσκευάσθη καὶ ἐχρησιμοποιήθη τὸ ἔγγραφο πρὸς στήριξιν τῶν φεουδαλικῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τοῦ οἴκου τῶν Σκορδιλῶν ἐνώπιον τῶν ἐνετικῶν ἀρχῶν» (ἔνθ' ἄν., σ. 311). Εἶναι πολὺ πιθανὸν ἡ διασκευὴ τοῦ αὐθεντικοῦ ἐγγράφου νὰ ἐγένετο τὸν 13ον αἰῶνα, ὅτε κυρίως εὐρίσκοντο οἱ Σκορδίλαι εἰς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Ἑνετούς²⁷.

Ἐὰν δεχθῶμεν, ὡς νομίζω, ὅτι τὸ τοπωνύμιον «τ ο ὕ Τ ρ ι α μ ά τ η» εἰς τὸ ἐν λόγῳ δίπλωμα προέρχεται ἐκ τῆς δημόδους παραδόσεως περὶ τῶν Τριαμάτηδων ἢ Τριοματῶν, ὡς συμβαίνει καὶ μὲ τὰ τοπωνύμια: τοῦ Τ ρ ι α μ ά τ η εἰς Γεράνι Ρεθύμνου καὶ ἡ Τ ρ ι α μ α θ ι ά ἐν Σελίνῳ²⁸, τότε ἔχομεν χρονικὸν ὄριον τὸν 13ον ἢ τὸ ἀργότερον τὸν 14ον αἰῶνα, πρὸ τοῦ ὁποῖου ἡ ἐν λόγῳ παράδοσις θὰ ὑπῆρχε διαδεδομένη εἰς τὴν νήσον. Ἐπομένως ἡ ἀρχαία παράδοσις περὶ τοῦ κύκλωπος Πολυφήμου θὰ εἶχε διαπλασθῆ ἐνταῦθα εἰς τὴν νέαν ταύτην μορφήν διὰ τῆς συγγραφῆς εἰς αὐτήν, ὡς ἐλέχθη, τῆς παρομοίου περιεχομένου διηγήσεως, ὡς ἄνω, τοῦ Ψευδοκαλλισθένους, εἰς χρόνους πολὺ παλαιότερους, ἴσως κατὰ τὸν 10ον ἢ 11ον αἰῶνα, μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἐκ τῶν Ἀράβων ἢ ἀκόμη παλαιότερον.

²⁶) Βλ. καὶ Μιχ. Δέφυερ, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 108.

²⁷) Βλ. Στεφ. Ξανθοουδίδου, Ἡ Ἑνετοκρατία ἐν Κρήτῃ καὶ οἱ κατὰ τῶν Ἑνετῶν ἀγῶνες τῶν Κρητῶν, Athen 1939, σ. 32 κ. ἔξ.

²⁸) Βλ. ἄνωτ., σ. 112.